

Kukumbhalio
RASOS

Kygos sudarytojas
Vytautas Černiauskas

Redaktorė
Rita Černiauskienė

Maketavo
Vytautas Černiauskas

Skyriaus „Pasiruošimas” fotografijos
imtos iš „Kukumbalio” archyvo

Visų kitų fotografijų autoriai
Broliai Černiauskai

Kukumbalio Rasos

E-knyga, tiražas neribotas
© Vytautas Černiauskas, 2012
© Foto Broliai Černiauskai, 2012
© Merkinės jaunimo etnokultūros klubas „Kukumbalis”, 2012
ISBN 978-9955-775-01-7

Merkinė, 2012

Ši knyga – tai bandymas pažvelgti į „Kukumbalio“
Rasų šventimo tradiciją, kurią pavyko sukurti
Merkinėje per vienuolika metų.
Leidinio pagrindą sudaro 2012 m. šventėje
užfiksuotos akimirkos bei jų komentarai.

Turinys

Jonionių akmenys.....	5 psl.
Pasiruošimas.....	7 psl.
Šventė.....	29 psl.
Ankstesni metai.....	76 psl.
Naudota literatūra.....	99 psl.

Jonionių
akmenys

Lietuvos paleoastronomų draugija 1993 m. surengia ekspediciją, kurios tikslas – patyrinti paslaptiųjų Jonionių akmenų grupę Nemuno kairiajame krante, netoli Merkinės tilto. Spėjama, jog šie akmenys sudaro Mėnulio kalendorių, kurio centrinė dalis – astronominis „Saulės laikrodis“ – išliko iki mūsų dienų. Ši paleoastronominė stebykla galėjo būti gamtmeldiškos Lietuvos žynių šventyklos dalis, susijusi su mūsų protėvių gamtos ciklų stebėjimu patirtimi. Juo labiau, kad šie akmenys stūkso prie upės, žemutinėje Nemuno terasoje. Šiose vietose pirmieji gyventojai įsikūrė IX tūkstantmetyje pr. Kristų ir gyveno iki ankstyvojo ir senojo geležies amžiaus laikų.

Paleoastronominėse stebyklose paprastai fiksuojama Saulės laida ar tekėjimas žiemos bei vasaros saulėgrįžų (Kalėdų ir Rasos švenčių rytais), rudens ir pavasario lygiadienių metu, taip pat Mėnulio kraštutiniai azimutai. Tas kryptis gali parodyti įkasti į žemę mediniai stulpeliai, kalvos viršūnė ar tarpukalnis, netgi specialiai tam pasodintas ar išsaugotas medis. Kai kurios šventyklos ir bažnyčios buvo statomos taip, kad lygiadienio saulės spindulys per lango stiklą ar kiaurymę sienoje kristų į specialiai pažymėtą vietą, skelbiant metų kaitą, svarbios religinės šventės pradžią, genties sueigą ar metą, kai reikia pradėti ruošti karo žygiui.

Gentys, suvokusios Saulės ir Mėnulio, žvaigždynų kelionių paslaptis bei dėsningumus, žmonių gyvenimo priklausomybę nuo jų padėties dangaus skliaute, galėjo susidaryti kalendorių. Turint galvoje orų nepastovumą, tokio kalendoriaus sukūrimas nepaprastai svarbu mūsų vidutinės geografinės platumos juostos gyventojams.

Etnologas Libertas Klimka Dzūkijos nacionalinio parko (toliau DNP) laikraštyje „Šalcinis“ 1994 m. pateikia Jonionių akmenų schemą, teigdamas, kad sistemą sudaro dvi akmenų grupės: didysis ratas ir mažasis. Didžiajame rate, astronominiam Saulės laikrodyje, akmenys seka metinę saulės kelionę dangaus skliautu, o mažajame turėjo atspindėti Mėnulio kraštutiniai azimutai.

1998 m. DNP darbuotojas Algimantas Černiauskas suranda tris iki tol tyrinėtojų nepastebėtus akmenis, kurie papildė L. Klimkos pateiktą schemą, išryškindami geriausiai išlikusią jos dalį – astronominį „Saulės laikrodį“.

Nuo 2001 metų šalia mistinių Jonionių akmenų Merkinės jaunimo etnokultūros klubas „Kukumbalis“ ir keramikų Petraičių šeima (iš Maksimonių k., Merkinės sen.) kartu su prijaučiančiais iš visos Lietuvos susirenka švęsti Rasas.

Pasiruošimas

Ramybe alsuojat Jonionių pievoms,
kaip ir kasmet, pasidaliję darbais,
ruošiamės švęsti dar vienas Rasas.

Merginos ir moterys pasklinda
po laukus skinti gėlių,
kurių prireiks vainikams
ir vainikėliams pinti.

Darbščiose rankose žolynai ir žiedai pamažėl pinasi į vis dar nesnį derinį – natūralaus grožio puošmeną būsimoje šventėje.

Vyrams tenka dirbti įvairiausių
darbus, meistrauti šventės atributus:
fakelus, vartus, stebules, kryžmes
vainikėliams, ugniakurus, lieptelį...

Į Nemuną tiesiamas vainikėliams
leisti skirtas lieptelis, kurį paprastai
po kiek laiko nusineša upė.

Aukščiausią Saulės kelio tašką Rasošventėje simbolizuoja aukštai ant karties iškeltos stebulės. Tokias kartis per Rasas gaminame ir mes. Jos būna net 9 – 10 metrų ilgio. Panešti tokie karčiai reikia trijų – keturių tvirtų vaikinių. Karties gale pritvirtinamas ratas, kurį merginos, kaip ir ją pačią, apipina sausais šiaudais, sutvirtindamos visa tai plona vielute arba stipriu špagatu. Tada iškasama pusantro metro gylio duobė ir kartis be jokių kranų bei technikos stebuklų iškeliama senoviniu būdu, dalyvaujant 4 – 5 žmonėms.

Puošiamas kupolės medis,
ant kurio, šventės metu
merginos mėtys vainikėlius.

Atokvėpio akimirka, tarsi primenanti senovėje vykusius bendrus darbymečius, kuriuose talkininkai kartu ir dirbdavo, ir ilsėdavosi, atgaudami jėgas.

Per Rasas buvo paplitęs paprotys plaukioti gėlėmis ir vainikais išpuoštomis valtelėmis. Keramikas Džiugas Petraitis šį paprotį papildė, kasmet sukurdamas Nemune vis kitokią žolynų ir ugies kompoziciją, kuri apeigų metu simbolizuoja plaukiančią saulę.

Vieni iš svarbiausių šventės atributų –
vartai. Pro juos žengdami atsinaujinsime,
apsivalysime, pakliūdami į sakralinę
šventės erdvę.

Šiomet didžiųjų vartų daryti neteko –
pastarieji atlaikė jau ketvirtą žiemą,
tad pakako keletu mažesnių, kuriuos
išpuošėme žolynais.

Šventė

Merginos pasitinka pasipuošusius talkininkus ir svečius, kurie prieš žengdami pro Rasų vartus prausiasi vandeniū atlikdami atsinaujinimo ritualą.

Tradicinė visų čia esančių nuotrauka, tarsi iškalbingas liudininkas, bylojantis kultūrinį ir dvasinį bendruomenės identitetą.

Šventinė eisena nutįsta lauko ke-
liuku. Žengiame pro vartus link
Jonionių akmenų, dainuodami „Ku-
pole rože”. Dešinėje nešama vėliava
mena pirmąsias Rasas (2001 m.) ir
ją naudojame tik kartą metuose.

Prie Jonionių akmenų moterų ir vyrų pulkai gieda atitartines giesmes („Kupolėle, kas tavi skynė“, „Oi ta ta, Kupole graži“ ir kt.), kurių malonūs sąskambiai pamažėl užpildo girią ir upės slėnį.

Giedodami „Tu žilvitėli“, sustojame poromis ir vėl žengiame pro vartelius, tarsi atkartodami amžino judėjimo versmę, kurios maitinamas auga pasaulio medis.

Merginoms sušokus apeiginį ratelį „Žibinkštelė tekėjo“, įteikiamos devyniuose laukuose surinktų gėlių puokštelės – kupolės Jonui ir Rasai. Prasideda šokių, žaidimų ir linksmybių laikas.

Dažnas šioje šventėje žaidžiamas ratelis su saule susijęs įvairiais komponentais: žodžiais, figūromis, kompozicijomis. Be to, ir sukti ratelius itin smagu.

Burtų irgi netrūksta. Antai
mėtomi vainikėliai ant
kupolės medžio.

Tikima: per kiek kartų
merginai pavyks užmesti
vainikėlį ant kupolės medžio,
po tiek metų ši ištekės.

Šokti paprasta ir malonu, net ir nemokantys greitai perpranta reikiamus judesius ir įsijungia į linksmybių sūkurį.

Besileidžiant saulei, metas pažadinti Gabiją.
Skambant Ugnies deivės garbei skirtoms
giesmėms, prasideda ugnies ritualas.

Kad ugnelē būtu rami, pasotinta, –
beriams druska. Druskos dubenēlis
keliauja ratu – kiekvienas paaukoja
savo daļi.

Perkūno garbei aukojamas midus,
kad saugotų mus, mūsų namelius nuo
žaižų ir baidų perkūnijų, nemuštų
gyvulėlių ir laukų javėlių.

Aukojami grūdai Žemei Žemynėlei, kad visi vaisingi ir laimingi būtų. Merginos ir vaikinai, gaudydami saujom, skaičiuoja, kiek sugavo: porinis skaičius – „porų susras“, neporinis – dar vieniši liks.

Šventa aukuro ugnis.
Nuo jo ir prasideda ugnies
padalijimas, perkėlimas.

Ruošiamasi apeigoms, kurios įkūnys
plaukiančią saulę, pastarajai dėkojant
už šilumą ir šviesą, pagarbiai išlydint
į kelionę žiemos pusėn, idant ji grįžtų
ir kitais metais. Tokiu būdu atvaizduo-
jamos ir sąsajos tarp gamtos stichijų –
žemės, oro, vandens ir ugnies.

Vainikėlių leidimas – dar vieni burtai. Daugybė tikėjimų, susijusių su šiuo ritualu, įprasmina vedybinių svajonių išsipildymą, o patys seniausi simbolizuoja pasaulio kūrimą ir jo amžiną kaitą bei jungtį tarp svarbiausių gyvybės elementų.

Svečiai iš Kauno, folkloro klubas „Bitula”, kartu su vadove Ramunė Baniuliene, traukia dainas plukdant vainikėlius.

Ugnis keliauja toliau. Vaikiniai, sustoję ratu, įkuria laužą, prie kurio bus vakarojama iki pačios aušros.

Ugnies dvasia kyla link saulės, kviesdama ją sugrįžti. Taip kuriamas ryšys tarp dieviškojo ir žmogiškojo pasaulio.

Ankstesni metai

Pirmosios Rasos šventos 2001 metais. Šventės struktūrą formavome remdamiesi Stasio Bagdonavičiaus mintimis iš Juozo Šorio straipsnio „Kaip praktiškai pasirengti Rasos šventimui“. Tačiau vis tiek daug ką teko daryti intuityviai. Didžiausiu šventės varikliu tapo jaunatviškas entuziazmas.

Pamažėl Rasos įgavo vis didesnę svarbą „Kukumbalio” veikloje. Merginos ką tik baigė pinti didįjį vainiką vartams. 2002 m.

Džiugo Petraičio sumeistrauti didieji
vartai pamažu kyła aukštyn. 2002 m.

Tradicija fotografuotis prieš šventę atsirado 2002 metais.

Kartu su Subartonių
kaimo muzikantais
Algirdu Gaidukevičium ir
Zigmu Kindariu,
2003 metais grojusiais
šventės dalyviams.

Visus atributus stengėmės
daryti patys, ne išimtis ir
būgnas, kurį sumeistravome
Raosošventei 2003 metais.

Merginos ruošiasi
apeiginiam rateliui.
2003 m.

Vainikėlių plukdymas. 2005 m.

Bičiulių ratas plečiasi, vaikai auga...
2008 m.

Rasoms ruošiasi jau ūgtelėjusi trečioji
kukumbaliukų karta. 2009 m.

Pirmą kartą šventėje itin daug archeologiniais rūbais pasipuošusių žmonių. 2009 m.

Pernešama ugnis nuo Džiugo Petraičio
sukrauto aukuro. 2009 m.

Prasideda trumpiausia naktis. 2009 m.

Didžiausia laimė, kai Rasošventės bendruomenė vis gausėja. 2010 m.

Mūsų tiek, kad jau sunkiai
telpame į kadra. 2011 m.

Žiniuonių burtai. 2011 m.

Mažas žmogus užaugo didis. Tuo šventai tikiu, žiūrėdamas į prabudusios Gabijos liepsnas, pulsuojančias protėvių galia žemiškos ir dangiškos sąjungos akimirką.

Taip ir atgyja Jonionių akmenys, tarsi atsigauna, išgirdę skambančias dainas. Kas, jei ne jos, leidžia mums pajusti tą harmoniją, suartinančią žmogų su gamta. O ir tolumoje dunksantis Merkinės miestas, apšviestas degančios stebulės ugnies, sužėri karūnomis, it būtų karalių ir Šarūnų laikai sugrižę...

Vytautas Černiauskas

Naudota literatūra

Dundulienė P. Senovės lietuvių mitologija ir religija. Vilnius, 1990;

Dundulienė P. Ugnis lietuvių liaudies pasaulėjautoje. Vilnius, 1985;

Kaip praktiškai pasirengti Rasos šventimui
[J. Šorio interviu su St. Bagdonavičiumi] //
Liaudies kultūra, 1999, Nr 2, p. 72-79;

Vaiškūnas J. Kai pražysta paparčio žiedas. [žiūrėta
2012-06-28]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/jvaiskunas-kai-prazysta-paparcio-ziedas.d?id=17497764>, 2012-06-23;

Vaitkevičienė D. Kupolės: šventė ir dievybė //
Liaudies kultūra, 1999, Nr. 3, p. 15-20;

Vasaros saulėgrįžos šventė po valstybinio įteisinimo
[Diskusija prie keturkampio stalo Lietuvos liaudies
kultūros centre] // Liaudies kultūra, 2004, Nr. 3, p. 2-14;

Žarskus A. Vasarvidžio virsmas: Rasa, Kupolės,
Krešės. [žiūrėta 2012-06-28]. Prieiga per internetą:
<http://www.baltai.lt/?p=9142>, 2012-06-21.

Dėkojame Laimai Petraitienei, rašiusiai projektą šventės finansavimui, Varėnos r. savivaldybei, skyrusiai lėšų, Dzūkijos nacionalinio parko direktoriui Eimučiui Gudelevičiui, fotomenininkams Algimantui ir Mindaugui Černiauskams ir visiems, mažiems ir dideliems, prisidėjusiems prie etnokultūros tradicijų puoselėjimo Rasošventės metu.

Išleido Merkinės jaunimo
etnokultūros klubas „Kukumbalis“
Vilniaus g. 3, Merkinė, Varėnos r.
kukumbalis@gmail.com
www.kukumbalis.lt

ISBN 978-9955-775-01-7

E-knyga, tiražas neribotas

R Kukumbalio RASOS